

Vintererla i Buskerud

Artsrapport nr.1 fra LRSK

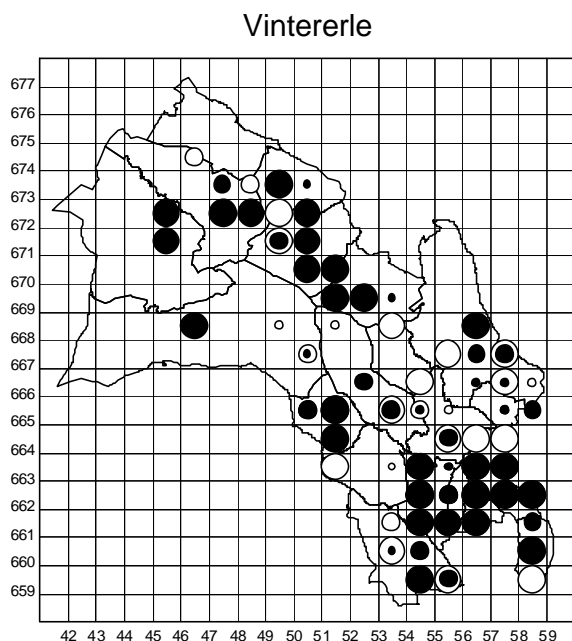
av Steinar Stueflotten

Vintererla er en både vakker og litt mystisk fugl som mange er fascinert av, men hva vet vi egentlig om artens forekomst i Buskerud? NOF Buskerud har valgt vintererla til årets fugl i fylket i 2002, og har i løpet av året samlet inn data til en oppdatert oversikt over artens forekomst i fylket som nå har en bestand på ca. 300 par.

Innledning

Vintererla hekker i store deler av Europa nord til Sør-Norge og Sør-Sverige. Den er sjelden i Øst-Sverige og fins ikke øst for Østersjøen. I Norge er vintererla fast hekkefugl i lavereliggende strøk på Østlandet, mer spredt nord til Trøndelag. Buskerud ligger i den sentrale delen av artens hekkeområde på Østlandet, og fylket har trolig en betydelig del av den norske bestanden. Denne er anslått til 200-1000 par, med dette er nok mye basert på gjetning (Gjershaug m.fl. 1994). Av totalt 172 Atlas-ruter der arten er påvist i Norge, lå 39 i Buskerud, noe som skulle tilsvare en bestand på 45-225 hekkende par, men dette er høyst usikkert og sannsynligvis for lavt. Vintererla har økt i antall både i Sverige og Danmark de siste 10 årene (Svensson m.fl. 1999). Det samme har nok også skjedd i Norge. Arten ble første gang påvist i Norge i 1874, og første funn i Buskerud ble gjort i Lier i 1960 (Haftorn 1971). Første hekkefunn i nord-fylket ble gjort på Gol i 1975 (V. Ree). Etter det har arten økt i antall, mest markert de siste 10 årene.

Utbredelse og hekkebiologi

Kartet viser utbredelsen til vintererla i Buskerud per 2002. Lyse sirkler er gamle data hentet primært fra Norsk Fugleatlas i perioden 1975-1985, mørke sirkler er nye data og oppdateringer fra de siste 10 årene (de fleste fra 2001-02). Størrelsen på sirklene er gitt i henhold til atlaskode D, C og B (konstatert hekking, sannsynlig hekking og mulig hekking).

Vintererla er vanligst å finne i lavlandet i sørfylket, spredt opp til 400-500 moh og videre oppover i dal-førene i midt- og nordfylket. Her hekker flere par helt opp til 600-800 moh, og høyeste reirfunn er gjort 840 moh i Budøla, Geilo (P. Furusest) og 800 moh i Tøddøla, Uvdal (L.E. Furusest), men arten er sett helt opp til 900 moh! Sørøver i Europa hekker vintererla opp til minst 2000 moh (Cramp 1988).

Vintererla hekker spredt langs hurtigstrømmende småelver og bekker ofte på samme lokaliteter som fossekallen, og liker seg best der det er litt fosse-sprut, og hvor det er stein og grus langs bekkeløpet og frodig løvskog langs kantene, gjerne litt skyggefullt. Demninger kan ofte by på gunstige lokaliteter, og arten trives like godt i bebyggelse som i øde skogstrakter. Langs hovedvassdragene er det først og fremst i sidebekkene at arten finnes. Vintererla er kjapp til å stikke seg vekk og ofte nokså anonym på hekkeplassene. Ofte får du bare et kort glimt av ei langhalet, gulfarga erle før den forsvinner bak nærmeste sving i elva. Kjennskap til varsellyden er derfor til stor hjelp når du skal lete etter arten.

Hekkeplassene ligger ofte vanskelig til på steder som vi sjelden besøker. Lars Egil Furusest på Dagali nevner f.eks. at han først ble klar over vintererlas forekomst i Hallingdals- og Numedalsområdet etter at han begynte å studere fossekall på 1990-tallet. Tidligere hadde han knapt sett vintererle i dette området. Jan Mjåland kommenterer etter å ha lett etter arten flere steder i sørfylket forsommeren 2002: "Problemet med dette opplegget er at man må finne de verst tilgjengelige stedene for å ha best mulig sjanse. Da kunne jeg godt tenkt meg å ha litt mindre høydeskrekk!". Vel, fullt så ille er det nok ikke, men at det normalt krever litt ekstra innsats å lete opp arten, er sikkert. Dette er kanskje også forklaringen på at en så stor andel av tilfeldige funn blir gjort ved bruer over elver og bekker der folk ofte ferdes.

De første vintererlene ankommer Buskerud i månedsskiftet mars/april, tidligst er arten registrert 16.03.90 ved Fiskumvannet. Arten etablerer seg på hekkeplassene i løpet av april og kan ha unger i reiret allerede i begynnelsen av mai. Utfløyne kull sees gjerne allerede i slutten av mai i nedre deler av fylket. Vintererla legger ofte to kull i sesongen og kan derfor ha et nytt kull

på vingene igjen i begynnelsen av juli. Reiret plasseres ut mot elva oftest godt beskyttet i bergvegger, steinmurer, brukar o.l. Hunnen legger 4-6 egg som klekkes etter 11-15 døgn. Ungene blir flygedyktige ca. 17 dager gamle (Aarvak 1994, Haftorn 1971).

Arten forlater Buskerud igjen i perioden september til medio oktober. Observasjoner etter 15/10 er sjeldne. LRSK kjenner ikke til vinterobservasjoner i Buskerud. Vi vet ikke nøyaktig hvor den norske vintererlebestanden overvintrer, men artens vinterkvarter ligger på kontinentet fra Danmark og Storbritannia i nord og sør til Nord-Afrika. Arten påvirkes sterkt av strenge vintrer og bestanden kan da gå kraftig tilbake, siste gang under de

kalde vintrene vi hadde midt på 1980-tallet (Svensson m.fl. 1999).

Bestandsanslag

Hvordan kan vi finne ut hvor mange par som hekker i Buskerud? Vi kan selvfølgelig telle opp alle kjente lokaliteter der arten er påvist i hekketida og bruke det som et minimumsanslag. Alternativt kan vi for-søke å beregne bestandsstørrelsen, gitt at vi kjente til artens utbredelsesområde og bestandstetthet. Kartleggingene som ble utført i 2002, har gitt viktige data for å kunne gjøre slike beregninger.

Tabell 1: Kjente hekkelokaliteter og bestandsanslag for vintererle i kommunene i Buskerud (tall i parentes bak hver lokalitet angir antall par og siste oppdateringsår). Også eldre funn er tatt med i tabellen.

Kommune	Lokaliteter - elv/bekk (antall par / år sist oppdatert)	Kjente lok.	Anslått bestand
Drammen	Bremsa (2/2002), Verkenselva/Stordammen (1/2002), Koppervikdalen (1/2002), Gosenbekken (1/2002), Kjøsterudgjuvet (1/2002)	6	10
Flesberg	Gjuva (1/1999), Smedsvannet (1/siste år) + Atlasrute NM13	3	12
Flå	Storbråtabekken/Roppe (1/2001), Sjølingelvi (1/1999), Ramnesgjuvet (1/1994)	3	10
Gol	Mølnaplassen/Hemsila (1/2002), Liaåni (1/2000), Svenkerud (1/1999), Søndrelie/Gol (1/1980), Hallingdalselva/Herad (1/1980), Hallingdalselva/Gol (1/1975)	6	8
Hemsedal	Atlasrute MN64	1	3
Hol	Bry/Urunda (1/2002), Grytebrue/Storaåni (1/2002), Budøla (1/2002)	3	5
Hole	Sundvollen (1/2002)	1	6
Hurum	Sagenebekken (2/2002)	2	10
Kongsberg	Kloppfoss (1/2002), Gamlebrufossen/Kongsberg (1/2002), Meskestad (1/2002), Uleberg (1/2002), Tunga/Hvam (1/2002), Tveiten/Komnes (1/2002), Støleelva (3/siste år), Neselva (1/siste år), Dalselva (1/siste år), Gravidalsbekken (1/tidligere)	12	35
Krødsherad	Rigneselva (1/1981) + Atlasrute NM46	2	8
Lier	Vivelstadbekken (4/2002), Sogna (1/2002), Solbergelva (1/2002), Asdøla (2/2002), v/Grunnvatnet (1/2002), Damtjern/Tranby (1/2002), Lierskogen/Ulvenvann (4/siste år), Eikdamelva (1/tidligere), Glitra (1/tidligere) + Atlasrute NM64, NM74	18	30
Modum	Helvetesfossen/Bingselva (1/2002), Kvernelva (1/2002), Verp (1/2002), Kollebekken (1/2001), Geithus (1/2001), Vikersundbakken (1/2001),	6	25
Nedre Eiker	Krokstadelva (3/2002), Solbergelva (1/tidligere), Eknesbekken (1/tidligere)	5	10
Nes	Dokki/Dokkelvi (1/2002), Brabant/Dokkelvi (1/2002), Velta/Rukkedøla (1/2002), Nesbyen/Rukkedøla (1/2001), Kleivi/Sandåni (1/1997), Støi/Sevreåi (1/1996) + Atlasrute MN92	7	10
Nore & Uvdal	Tøddøla (1/2002), Vergjedalen (1/siste år) + Atlasrute MM98	3	5
Ringerike	Hovsenga/Randselva (1/2002), Kvernstua/Somdalen (1/2002), v/Brattstad (1/2001), Hønefoss (2/1996), Follum fabr./Begna (1/1996), Veksalplassen/Sokna (1/1993), Skjærdalen bruk (1/siste år), Heggelielva (1/siste år), Veienmarka (1/1988), Åsa (1/1984), Gardhammar/Sokna (1/1981) + Atlasrute NM86	13	40
Rollag	Persbuåi (1/2001), Bruhaug (1/2001)	2	6
Røyken	Åroselva/Grodalselva (5-11/2002), Sagbakken (1/2002), Bøbekken (1/1976)	13	20
Sigdal	Horga (1/2002), Ulbergelva (1/2002), Slokoelva (1/1977)	3	15
Øvre Eiker	Fiskumelva (2/2002), Såsenbekken (1/2002), Vestfossen (1/2002), Dørja (2/2002), Eiker mølle (1/2002), Spiten (1/2002), Bingselva (2/2002), Ullernbekken (1/2002), Hakavik (1/2001), Laupenden/Glitre (1/2001), Delerelva (1/2001), Bergsvannet (1/1998), Fredfoss (1/1993), Hellefossen (1/1970-tallet)	17	35
Ål	Leveld/Votna (1/2001), Heståne/Lislelii (1/2001), Lya (1/1996) + Atlasrute MN83	4	7
Buskerud		130	310

Tabellen ovenfor gir en oversikt over kjente lokaliteter for vintererle i Buskerud per 2002. Antall kjente lokaliteter i hver kommune, indikerer en minimumsbestand. Anslått bestand (par) er beregnet ut fra kommunens areal under 600 moh og antatt bestandstetthet for kommunen (se nedenfor).

I tillegg til innsamling av en rekke tilfeldige observasjoner i løpet av 2002, ble til sammen 22 km bekke/ elve-strekninger taksert i aktuelle hekkeområder og 17 par påvist. Fra tidligere år har vi bestandsdata fra 21 km (bl.a. fra optimale lokaliteter i Åroselva/Grodalselva og Vivelstad-bekken) med 21 par. I sum gir

dette en typisk tetthet på $8,8 \pm 4,8$ par/10 km, varierende fra 0 til 17 par/10 km langs de undersøkte strekningene. Dette er data fra gode hekkeområder i nedre deler av Buskerud, og er således ikke representative for fylket som helhet. I artens kjerneområder sørover i Europa er det sjelden at tettheten overskrider 10 par/10 km, men den kan i optimale områder komme opp i 25-30 par/10 km (Hagemeijer and Blair 1997), mer typisk ligger verdiene på 2-10 par/10 km (Cramp 1988). Det er rimelig å anta at bestandstettheter i Norge, som ligger i utkanten av artens utbredelsesområde, er noe lavere enn dette, og at vi derfor bør regne 1-5 par/10 km som mer typisk for Buskerud totalt.

Vintererle ved Bremsa 2002. Foto: Jarl Fr. Erichsen

Spørsmålet blir da hvor mange kilometer med aktuelle bekke/elvestrekninger har vi så i Buskerud? For å finne ut av dette, ble 200 tilfeldig valgte 1x1 km kartruter undersøkt på vanlige topografiske turkart. Lengden på bekke/elvestrekninger varierte fra 0 til 3 km per rute med 0,9 km som gjennomsnitt. 30% av rutene ble vurdert å kunne by på mulige hekkeområder for vintererle, men sann-synligvis er andelen noe lavere (10-20%). Ut fra dette kan vi anslå aktuell bestandstetthet i områder med lav tetthet til 1-3 par/100 km² og med høy tetthet til 8-24 par/100 km². Til sammenligning gir f.eks. antall kjente lokaliteter i Røyken minst 12 par/100 km², i Lier minst 6 par/100 km² og i Øvre Eiker minst 4 par/100 km². En gjennomsnittlig tetthet på 5 par/100 km² for fylket synes derfor rimelig. Bestandsanslag for relativt godt undersøkte fylker som Østfold, Akershus & Oslo, og Oppland (Aarvak 1994, NOF Oppland 1997) antyder bestandstettheter på minimum 3-8 par/100 km².

Buskerud har et landareal på ca. 14.900 km², 6.000 km² av dette ligger under 600 moh. Dette representerer trolig aktuell størrelse på artens utbredelsesområde i fylket, selv om noen hekkefunn er gjort høyere enn dette. Anslaget støttes av at vintererle nå er påvist i 65 atlasruter (10x10 km), tilsvarende et areal på 6.500 km². Ut fra dette kan total hekkebestand i fylket beregnes til ca. 300 par. Med utgangspunkt i anslått bestandstetthet og utbredelsesområde i hver kommune, kan vi også beregne sannsynlig bestand per kommune (se Tabell 1). Dette gir i sum 310 \pm 20 par for Buskerud.

Vintererle er som nevnt, lett å overse på hekke-plassene og fins ofte på lite besøkte lokaliteter. Når vi tross dette kjenner til minst 130 hekkeplasser i fylket (over 50 av disse ble påvist i 2002), er det ikke urimelig å anta at virkelig bestand kan være på ca. 300 par. Hvis vi med utgangspunkt i opprinnelig antall atlasruter, regner om Buskeruds bestand til norsk bestand, får vi ca. 1300 par, jamført anslaget på 200-1000 par i Norsk Fugleatlas.

En takk til alle som har bidratt med opplysninger til prosjektet, og spesielt til de mest ivrige som var ute i felt sist sommer og lette både høyt og lavt etter vintererle på nye og tidligere kjente lokaliteter.

Litteratur

Cramp, S. (ed) 1988, *Handbook of the Birds of Europe the Middle East and North Africa, Volume V*. Oxford University Press.

Haftorn, S. 1971. *Norges Fugler*.

Hagemeijer, E.J.M. and Blair, M.J. (ed) 1997. *The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance*. T & A.D.Poyser, London.

NOF avd. Oppland 1997. *Fugler i Oppland*.

Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Vår Fågelvärld, supplement 31, Stockholm.

Aarvak, T. 1994: *Vintererle Motacilla cinerea*, s.336 i:

Gjershaug, J.O. m.fl. (red), Norsk fugleatlas. NOF, Klæbu.